

Na valovih znanja

Izzivi primorskega raziskovalnega prostora

ZRS

Intervju: dr. Boris Kryštufek

**Pogledi priseljenih otrok
na vključevanje v družbo**

Ribiške zgodbe skozi čas

**Med Evropo in Indijo,
med znanim in tujim**

SLORI

Intervju: Adriana Janežič

**Večjezično izobraževanje
v Kanalski dolini:
mit ali realen scenarij?**

**Zborniška izdaja
filozofske pobude
Misliti več / Pensare di più**

Pokrajinski arhiv

**Razstava "Evropa in
Evropejci 1950-2020" -
70 let Schumanove
deklaracije**

ZVKD

**Orgle v koprski stolnici
in nova odkritja**

Ribiške jedi želijo registrirati na Listi sredozemske prehrane UNESCO

Ribiške zgodbe skozi čas

Čeprav se Slovenska Istra vse od osamosvojitve Slovenije trudi, da bi obdržala ribiško skupnost, ki naj bo prepoznavni znak države o njeni pripadnosti k Sredozemlju, razvoj ribištva ni njena prioriteta, ribištvo kot identifikacija ljudi z morjem pa je premalo zasidrana v zavesti Slovencev.

DR. LUCIJA ČOK

Inštitut za jezikoslovne študije
ZRS Koper

Projekt LAS - Zgodbe o ribištvu Slovenske Istre skozi čas bo s svojimi dejavnostmi in rezultati obudil tako pomen ribištva v preteklosti, kot tudi spodbudil mlade in manj mlade, da z aktivno udeležbo v projektu prepoznajo v ribištvu posebnost obmorskega bivanja in odkrijejo niše, ki z ribištvom pripomorejo h gospodarskim, turističnim in poklicnim dejavnostim Istre. Zgodbe in dogajanja iz preteklosti bodo priklicali zgodovinski spomin na obdobje, ko so bile tovarne predelave rib v slovenski Istri temeljnega pomena za njeno gospodarstvo. Stari obmorski poklici, od ribiča do potujočega prodajalca školjk ("mušolaja"), sredozemska prehrana ribiških družin in šege, ki so spremljale posamezne specifične jedi, slovensko-italijanski spletni slovarček pogovornih in narečnih poimenovanj dejavnosti in predmetov v ribiškem poklicu bodo s pomočjo pričevalcev omogočili raziskovalcem v projektu nizati zgodbe, ki jih je treba ponuditi javnosti. Mnoge od teh zgodb so že zapisane, nekatere se nahajajo v zaprašenih knjigah muzejev, spet druge pa krožijo od ust do ust, ko se ob kozarcu malvazije in "šavorju" zberejo domačini obalnih krajev.

Okus po morju

Cilji projekta pa niso le beleženje, objavlanje in arhiviranje spet in spet najdenih informacij o ribištvu. V dejavnostih projekta želimo povezati ribištvo s sredozemskim slogom življenja, ribiške jedi pa registrirati na Listi sredozemske prehrane UNESCO. Najbolj tipične med njimi bomo predstavili v kuharskem priročniku Okus po morju - stara istrska kuhinja / Sapore di mare - la vecchia cucina istriana. Učenci obalnih šol, vključenih v projekt, bodo spoznali posebnosti ribiškega poklica na delavnicah z ribiči. Vlogo žensk nekoč v predelavi rib bodo učitelji s pomočjo poseb-

Mnoge ribiške zgodbe so že zapisane, nekatere se nahajajo v zaprašenih knjigah muzejev, spet druge pa krožijo od ust do ust.

nega učnega gradiva laže predstavili svojim učencem in dijakom. Na odprtem dnevu Srednje šole Izola se bodo izkazali dijaki v programu gastronomije in turizma, ko bodo izbrane redke ribje jedi tudi pripravili za degustacijo. Zanimiva pripoved 92 let stare pričevalke, nekdanje delavke v predelavi rib, njen opis

Zgodbe in dogajanja iz preteklosti bodo priklicali zgodovinski spomin na obdobje, ko so bile tovarne predelave rib v slovenski Istri temeljnega pomena za njeno gospodarstvo.

čiščenja rib v zimskih mesecih, z golimi rokami, pod lopami je za današnji čas nepojmljiva delovna zadolžitev.

Pri izvajanju dejavnosti ni nepomemben doprinos italijanske narodnostne skupnosti, hraniteljice zakladnice obmorske in ribiške kulture ter njena prizadevanja za ohranitev ribištva in sredozemskega sloga življenja vse do danes.

Utrjevanje zavesti, da smo pomorska država

Projekt, ki bo trajal od oktobra 2021 do julija 2023, financira Evropski sklad za pomorstvo in ribištvo (ES-PR). Vodilni partner projekta je Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Inštitut za jezikoslovne štu-

dije in Inštitut za zgodovinske študije, sodelujoči partnerji pa so: Turistično združenje Izola, Samoupravna interesna skupnost italijanske narodnosti Izola, Gostilna Bujol-Salladia d.o.o. in Srednja šola Izola. V projektu sodeluje tudi osem ribičev slovenske Istre in 15 osnovnih in srednjih šol obalnih občin. Povezovanje vseh Interesnih skupnosti italijanske narodnosti obale (Ankaran, Koper, Izola in Piran) je za projekt temeljnega pomena, kajti prav te skupnosti ohranjajo zgodovinski spomin in kulturno dediščino ribištva. Sodelovanje šol pa spodbuja utrjevanje zgodovinskega spomina o ribištvu med mladimi in pripomore k oblikovanju zavesti o Sloveniji kot morski državi. •

Potopisa iz tridesetih let prejšnjega stoletja

Med Evropo in Indijo, med znanim in tujim

Potovanje v Indijo slovenskemu bralstvu prvič v knjižni izdaji predstavi potopisa iz tridesetih let prejšnjega stoletja, ki sta ju o svoji poti v Indijo napisala misijonarka Miriam Zalaznik (1899-1982) in misijonar Stanko Poderžaj (1904-1976). Avtorici Ana Jeltnikar in Helena Motoh sta poleg priprave kritične izdaje potopisov, ki sta v medvojnem obdobju izhajala v misijonarskem tisku, besedili v spremni študiji večplastno kontekstualizirali, nato pa sta ju z natančnim branjem z različnih zornih kotov podvrgli analizi.

DR. HELENA MOTOH

Inštitut za filozofske študije
ZRS Koper

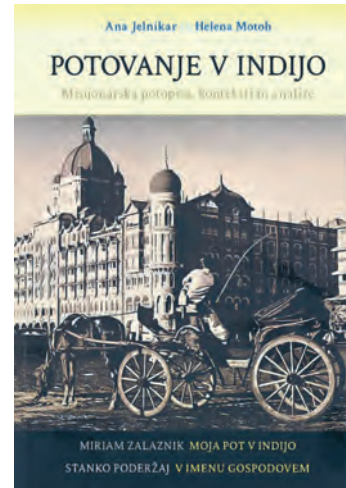
Ponovna izdaja obeh medvojnih misijonarskih potopisov predstavlja pomembno poglavje zgodovine slovenskega misijonarstva in daje vpogled v ključno obdobje medkulturnega kontakta med Evropo in Indijo.

V prvem delu spremne študije, ki je namenjen različnim literarnim in zgodovinskim kontekstom, avtorici nato razčlenjujeta problematiko misijonarskega potopisa kot posebnega žanra in razmišljata o širšem zgodovinskem kontekstu, ki je Evropo povezoval z Indijo, razmišljata pa tudi o položaju žensk misijonark v primerjavi z moškimi misijonarji in različni umestitvi avtorjev hierarhij moči znotraj Katoliške cerkve ter različnimi pričakovanji in odgovornostjo, ki so se zrcalili v njenem pisanju.

V drugem delu študije se posvetita analizi njenih potopisnih besedil z različnih vidikov. Preučita konkretno pot misijonarke in mi-

sijonarja iz Evrope v Indijo, pri čemer ju zanima, kakšno je bilo v ozadju te konkretne poti njuno razumevanje potovanja kot duhovne izkušnje, kako sta kot popotnika-misijonarja razumela "dom" in "potovanje". Nadalje analizirata presemetljivo različnost njenih potopisov, tako skozi literarnoteoretsko analizo kot v luči ideoloških kontekstov njunega pisanja. Analizo dopolnita tudi z razčlenitvijo medkulturne in medreligijske dimenzije obeh potopisov: kot misijonarja sta Stanko Poderžaj in Miriam Zalaznik v svojih potopisih namreč pogosto reflektirala tudi nekrščanske religije in svoj odnos do njih.

Avtorici študije identificirata pristope, ki sta jih pri tem uporabljala, in jih umestita v širši idejni kontekst njune dobe. Interdisciplinarni pristop, ki sta ga za analizo misijonarskih potopisov začrtali avtorici, osvetli tematiko v kontekstu zgodovinskega, religijskega študija, etnologije/antropologije in li-

terarne zgodovine. Knjiga je opremljena tudi z obsežnim slikovnim gradivom - s fotografijami in z zemljevidi - ter z opombami, ki pomagajo umestiti besedili v širši kontekst časa in pojasniti številne podrobnosti. •

Dr. Boris Kryštufek, predstojnik Mediteranskega inštituta za okoljske študije ZRS Koper in vodja kustodiata za vretenčarje Prirodoslovnega muzeja Slovenije

“Človek je s psom, prašičem, mačko in podgano povzročil opustošenje v naravi”

Pogovor z dr. Borisom Kryštufkom je kot ogled oddaje National Geographica - sogovornika odlikuje globoko poznavanje procesov v naravi, njihovo razumevanje in erudicija ter hkratna distanca, odlika vsakega znanstvenika. Pravzaprav je pogovor boljši od TV oddaje, omogoča namreč zastavljanje vprašanj, na katera je vedno na voljo poglobljen in kvalificiran odgovor.

Prav te dni medije polnijo tegobe podeželskega prebivalstva, ki jim divji prašiči povzročajo opustošenje na poljih in njivah, mediji poročajo o napadih medvedov na ljudi in volkov na živino. Zagata se zdi nerešljiva.

- Je sobivanje, ki ne človeka ne živali ne bi močno prikrajšalo, sploh mogoče?

“Težko verjamem, ker človek žival vendarle močno omejuje. Človek porabi 40 odstotkov hrane, ki jo ustvarijo rastline. To je prva omejitev. Druga omejitev je naslednja: če damo vse sesalce tega planeta na teoretično tehcnico, bo več kot 90 odstotkov odpadlo na človeka in njegove domače živali, prašiči, krave ipd. Vse ostalo, sloni, kiti, nosorogi, jeleni, bo predstavljalo manj kot deset odstotkov. Govora o svobodnem, od človeka neodvisnem razvoju že dolgo ne more biti.”

- Še vedno pa ima človek velike težave z divjimi živalmi. Če se omejimo samo na Primorsko: volk na Cerkljanskem, medved, divji prašič v Brkinih in v Istri ...

“Težave z divjim prasičem so globalne, o tem ni nobenega dvoma. Vedeti moramo tudi, da človek ves čas spreminja odnos do živali. Volk, na primer, je bil prvič zavarovan šele okrog leta 1990, še okrog leta 1950 je volk veljal za živalsko vrsto, ki jo je treba iztreti. Če gremo še dlje v zgodovino, včasih so plačevali premije za pobite volkove, tudi za medvede in rise. Danes plačujejo milijone, da rise ponovno naseljujejo. Živali, ki smo jih nekoč iztrebjevali, danes ‘crkljamo’, po drugi strani pa vseskozi spreminjamo okolje, v katerem te živali živijo. Zaradi ‘zelene revolucije’ se je okolje po drugi svetovni vojni močno spremenilo in živali se ne znajdejo več in izginjajo. V Evropi najbolj trpi biodiverziteta kmetijskih površin, nekatere živali pa se v spremenjenem okolju znajdejo in se vrinejo v ta okolja.”

Večina živali je v EU prišla s širjenjem povezave na vzhod

- Bega ena stvar. Omenili ste zgodbo z volkom, ki smo ga zaščitili leta 1990. Česa znanost denimo leta 1985 ni vedela, da je prišlo do obrata v miselnosti? Imeli smo atomske bombe, letala, televizijo in telefon - in vendar je v vednosti prišlo do preskoka.

“Gre v prvi vrsti za vrednostne sodbe. Njegov ima zelo lep verz, ki pravi, da je najdeno vedno več vredno od tistega, kar imaš. Kar imaš, nima cene. Ko pa to izgubiš, se pogled na to spremeni. Vse pobude za repopulacijo medveda, volka ali risa so prišle iz EU, ki je vse to že iztrebila. Večina živali je v EU prišla s širjenjem povezave na vzhod. Hrvaška, Rumunija, Bolgarija.”

- Če bi vas vprašal, katero območje Evrope je nekakšen naravni inkubator za razvoj živalskih vrst, kakšen bi bil odgovor?

"Zavedati se moramo, da ima jugozahodna Evropa, Pirenejski polotok, tudi Alpe in Apeninski polotok, zelo visoko biodiverzitetno, ki je posledica njihove vloge zatočišč za vrste zmernih klimatov v času poledenitvenih dinamikov tekem zadnjih dveh milijonov let. Izgubili oziroma iztrebili pa so velike

Boris Kryštufek

penilec in ti so potem prišli z vzhoda. Vzhodna Evropa v smeri od Karpatov nima visoke biodiverzitete, ponjo je treba zelo daleč na jug proti Kavkazu in osrednji Aziji. Ima pa velika ozemlja in posledično več velikih zveri. Velike zveri, predvsem volk, prihajajo v zahodu, iz območij z gozdno stepto in tajo. Volk je danes prodiral do Belgije in Nizozemske in prišel je z vzhoda. Ponavljam pa, da je to širjenje omogočila spremenjena zavest med ljudmi in bolj restriktivna zakonodaja.”

• Govorila sva o tem, česa je veliko. Kaj pa ogrožene živalske vrste v našem okolju?

“V Sloveniji je od sesalcev zagotovo najbolj ogrožen hrček. Mogoče je tudi, da je v zadnjem desetletju že izumrl.”

- Zanj ste v nekem intervjuju omenili, da je veljal za enega večjih škodljivcev.

“Tako je. Gre za tipičen primer spremenjenega odnosa do živali. V številnih državah so oblasti plačevale ljudi, da so hrčke zastrupljali, šlo je za milijone uničenih živali. Danes te države, na primer Nizozemska, Belgija in Francija, vzrejuje hrčka in ga spuščajo v naravo na istih poljih, s katerih so ga nekoč iztrebili. Gre tudi za razmislek o tem, kdo je naslednji. Hrček je žival kulturne stepe, poljedelskega okolja. Varovanje-ohranjanje hrčka je tudi nekakšna varovalka – če bo preživel on, ima tudi človek boljše možnosti.”

Na Siciliji bi lahko danes živel pritlikavi sloni

- Iz vašega pripovedovanja je razbrati, kako se narava kljub vsemu hitro obnovlja. V nekaj desetletjih se določeno živalsko vrsto lahko obnovi. Hkrati pa človek z nepremišljenimi potezami lahko v naravi hitro nepovratno poseže v ravnovesje. Znan je primer hrvaškega otoka Mljet, kamor je človek v obrambi pred strupenimi kačami naselil munga, ki je opravił s kačami, je pa ob tem pobil tudi vso ostalo favno na otoku.

“Sredozemlje je prostor starih kultur. Človek je na te otoke prišel v mlajši

kameni dobi, prišel je s psom, mačko, udomačenim prašičem, kozo, podgano, tudi domačo mišjo. Ta kombinacija je povzročila opustošenje. Pred prihodom človeka, pred pet do 8000 leti je na večjih sredozemskih otokih živila terciarna favna še iz časov, ko so bili otoki današnjega Sredozemlja povezani s kopnim. Na neki točki se je pregrada med Atlantikom in Sredozemljem pri Gibraltarju podrla, Atlantik je začel polniti ta bazen in številne vrste so ostale ujete na otokih. Govorim o slonih, podganah, jelenih, povodnih konjih, vidrah, polnih in podobno. Sčasoma so se iz njih razvile specifične endemične vrste, ki pa jih je človek v veliki meri iztrebil. Če se to ne bi zgodilo, bi se danes na Siciliji živeli prtilikavi sloni, pa naj se sliši še tako čudno. Razmere na jadranskih otokih so drugačne, saj jih je morje zalilo razmeroma pozno, pred manj kot 8000 leti, zato se na njih niso razvile endemične vrste. Danes živijo na jadranskih otokih iste vrste živali, kot jih najdemo na obali, s tem da je vrst manj. Okolje na otokih je močno degradirano. Človek je že pred tisočletji začel izsekavati gozdove, ki so jih postopno nadomestili pašniki, ki jih je sčasoma erozija pretvorila v golo kamenje. Po drugi strani je šlo še pred mungom za vnašanje tujerodnih vrst, denimo črne podgane, ki je danes dominantni sesalec na vseh otokih. Črna podgana je bila eden prvih kolonizatorjev Evrope. Če se vrneva na munga - naseljevanje te živali je bila ena od oblik korigiranja naravnih procesov in to ne le na Jadranu. Tudi na Havajih in Karibih so si z njim obetali rešitev težav s podganami v nasadih sladkornega trsa. Spodletelo jim je pri tem, da je podgana nočna, mungo pa dnevna žival in velikega učinka ni bilo, še več, marsikod je iztrebil endemične vrste.”

- **Najbrž ga je težko iztrebiti?**
"Skoraj nemogoče, tudi zelo drago."

- Lahko rečemo, da v modernem času človeška vrsta vrača dolg naravi in obnavlja vrste, ki so bile nekoč na dobri poti k iztreljenju?

“Tako je.”

- Prej ste omenili, da je človek s prašičem, kozo, psom in podgano povzročil opustošenje. Kaj je pri prašiču ali kozi, da sta taka škodljivca?

“Prašič je vsejed in pri velikem številu degradira okolje. Divji prašič danes dela veliko škodo zaradi svoje številčnosti, vse razrije, ne smemo pozabiti tudi, da je to velik plenilec. Mlade srne niso varne pred njimi. Koza dela škodo z objedanjem, podgana pa s plenjenjem manjših vrst. Problem ni samo v dejavnosti, temveč v njeni intenziteti. Človek je izrabljal ekosisteme nad njihovo zmogljivostjo samoopnovne, torej so jih preveč številne koze, prašiči ipd. hitro degradirali”

Primer sobivanja je Škocjanski zatok

• Če se za konec vrneva na začetek: obstaja recept, kako zagotoviti sobivanje modernega človeka in divje živali? Pred leti se je sredi noči po parkirišču na koprskem Markovcu sprehajal srnjak z veliki rogovi. Se bomo na to morali navaditi?

“Čarobne paličice ni. Koper je vendarle majhno mesto, naravni habitati niso daleč, torej je prehod med betonom le majhna razširitev območja aktivnosti živali. Po drugi strani pa živali nimajo kje obstati. Leopard vdira na obrobja 20-milijonskega Mumbaja in se ponoči prehranjuje s potepuškim psi. Druge hrane zanje ni več. Ko sem bil v osnovni šoli, je imela Indija 350 milijonov prebivalcev in je že takrat veljala za prenaseljeno. Danes ima 1,3 milijarde prebivalcev, gostota poseljenosti je ogromna. V Bangladešu je na kvadratni kilometer 1000 prebivalcev v povprečju. Za primerjavo, v Sloveniji nas je 100. Divjna enostavno nima več prostora. V Aziji in Afriki je dodaten problem demografska rast in močna odvisnost velikega dela prebivalstva na obdelovanje zemlje. Degradacija narave v takšnih razmerah ni toliko posledica velikega števila ljudi, kot odsotnosti alternativnih virov preživetja. Sobi- vanje je mogoče, primer imamo v Koprju, kjer je na robu mesta Škocjanski zatok. Je pa res, da je to lahko tudi vir potencialnega konflikta. Pomislite. Na robu mesta je prezimovališče ptic, v njem pa izbruhne epidemija ptičje gripe. To niso lahke situacije. Potreben je stalen nadzor, načrtovanje in aktivno upravljanje.”

- **Scenarij prihodnosti je torej so-**
bivanje.

“Tako je, pri čemer moramo vedeti, da je sobivanje stvar človekovih vrednot in priorit. Prepričan sem, da na primer divjega prašiča mogoče razmeroma hitro iztreti. Stvar je v tem, da danes velja za nesprejemljivo streljati na primer na samico z mladiči, saj se ve, kaj se bo z njimi zgodilo. Matematično se iz izšlo, ni pa moralno sprejemljivo. Pa še nekaj je: iztreljenje povsod tudi ni mogoče. V Evropi so velike težave s populacijo minkov, ameriških kun, ki so jih rabili za izdelavo krznenih plaščev. Obstajajo študije, ki kažejo, da odstranitev enega samega osebk iz narave terja približno tisoč evrov. Za odstranitev enega osebk. Ko žival ali rastlino spravite v neko okolje, so kasnejši napor za odstranitev izjemni. Takšnih vrst je v našem okolju vse več dobesedno vsako leto. • VM

Na Tretji deželni konferenci o varstvu slovenske jezikovne manjšine tudi o kurikularnem učenju slovenščine v štirijezičnem okolju

Večjezično izobraževanje v Kanalski dolini: mit ali realen scenarij?

Slovenski raziskovalni inštitut (Slori) tradicionalno namenja pomembno raziskovalno pozornost Kanalski dolini kot primeru družbeno-kulturnega sobivanja na območju, ki leži na stičišču med tremi državami (Italijo, Slovenijo, Avstrijo) in štirimi jeziki (italijanščino, nemščino, slovenščino in furlanščino). Tako je bilo tudi na Tretji deželni konferenci o varstvu slovenske jezikovne manjšine novembra lani, na kateri je raziskovalka dr. Maja Mezgec predstavila strokovni referat o inovativnem modelu večjezičnega izobraževanja, ki se tu razvija ob vključevanju vseh dolinskih jezikov, vključno s slovenščino.

Kanalska dolina, ki je del poselitvenega območja Slovencev v Italiji, namreč nima vzpostavljenega sistema šol s slovenskim učnim jezikom ali dvojezičnih šol. Mreža šol s slovenskim učnim jezikom deluje na Tržaškem in Goriškem, medtem pa sta na Videmskem, in sicer v Špetru, dvojezična šola in vrtec, ki sta prav tako del mreže slovenskih šol.

O tro- ali večjezičnem izobraževanju govorimo, ko vse tri jezike okolja (ali tudi več) poučujejo kot učni predmet in hkrati nastopajo kot učni jezik v relevantnem obsegu (število učnih ur). Pri implementaciji koncepta pa je opazna velika raznolikost organizacije pouka, didaktičnih pristopov in ciljev večjezičnega izobraževanja. Tovrstno raznolikost je dr. Mezgec izpostavila v uvodni analizi obstoječih modelov večjezičnega izobraževanja, v nadaljevanju referata pa je poglobila predvsem opis procesa uvajanja slovenščine v šole v Kanalski dolini, ocene in pričakovanja deležnikov (vodstva večstopenjskega ravnateljstva v Trbižu, kjer se večjezični pouk uvaja, predstavnikov lokalnih slovenskih društev, krovnih organizacij in izvoljenih predstavnikov iz vrst slovenske manjšine, predstavnikov deželne uprave in lokalnih občin, predstavnikov šolskih oblasti v Italiji in Sloveniji) ter možne razvojne perspektive.

Pravica do učenja slovenščine v šolah Kanalske doline je bila od nekdaj med prizadevanji slovenskih lokalnih organizacij in slovenske manjšine sploh. Proces uvajanja slovenščine v šole se je začel v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, vendar je bil slovenski jezik v izobraževanju vedno prisoten zelo fragmentarno in nesistemizirano, zaradi negotove konti-

1766 metrov visoke Svete Višarje v Kanalski dolini

nuitete pridobivanja finančnih sredstev pa je bila vsako leto ob začetku šolskega leta izvedba pouka slovenščine pod vprašajem. Uredba ministra za izobraževanje iz leta 1999 je šolam zagotovila večjo avtonomijo, tudi v smislu prilagajanja šolskega programa lokalnim potrebam in možnosti delnega odstopanja od državnega kurikula. Z leti so se nenehno stopnjevale pobude za ozaveščanje o pomenu večjezičnega izobraževanja in iskanju sistemskih rešitev za uvedbo večjezičnega pouka v Kanalski dolini. Uvedba večjezičnega šolanja se je izoblikovala na pobudo lokalnih uprav, v šolskem letu 2017/18 pa je bil pod pokroviteljstvom občine Naborjet - Ovčja vas pilotno izveden projekt večjezičnega, italijansko-slovensko-nemško-furlanskega pouka v zadnjem letu vrtca in prvih dveh razredih osnovne šole v Ukvah. Pouk danes poteka v italijanščini (ki ostaja pre-

valentni učni jezik), slovenščini, nemščini in furlanščini. Ob tem se učenci učijo še angleščine kot tujega jezika. S šolskim letom 2019/20 se je projekt razširil na vse vrtce in šole večstopenjskega zavoda. Načrt je podprla Avtonomna dežela Furlanija - Julijska krajina, ki je zagotovila finančna sredstva.

Ne gre torej za pridobitev slovenske ali pa dvojezične šole, kot jih poznamo na Tržaškem, Goriškem in Videmskem, ampak za uvajanje večjezičnega pouka na italijanskih šolah Kanalske doline. Model predvideva večjezični pouk v dolinskih jezikih po celi izobraževalni vertikali, od vrtca do vključno srednje šole druge stopnje. Trenutno se izvaja v vrtcih in osnovnih šolah (do vključno 5. razreda) po regionalnem ključu: v občinah Naborjet - Ovčja vas in Trbiž, ki sta na seznamu občin v t. i. zaščitnem zakonu 38/2001, poteka večjezični pouk tudi v slo-

venščini, nemščini in furlanščini, v preostalih dveh občinah pa samo v nemščini in furlanščini.

Slovenščina kot predmet in kot učni jezik

Podobno kot nemščina in furlanščina je slovenščina vključena v izobraževanje v dveh različnih oblikah, in sicer kot predmet z določenim številom ur pouka slovenskega jezika in kot učni jezik za nekatere (nejezikovne) predmete za določeno število ur tedensko. Pri teh urah je poleg razredne učiteljice prisotna tudi učiteljica slovenščine, ki ima vsakič na voljo del učne ure, da obravnavane vsebine predela tudi v slovenščini. Predmeti, ki se poučujejo tudi v dolinskih jezikih, sledijo načelu rotacije, kar pomeni, da se na dva meseca izmenjujejo v vlogi učnega jezika.

Prizadevanja za financiranje iz proračuna

Trenutno se večjezično izobraževanje izvaja v obliki projekta, ki bogati šolsko ponudbo in temelji na načelu šolske avtonomije. Zato mora šola poiskati zunanje vire financiranja in v celoti poskrbeti za izvajanje projekta. Izvajanje projektnih aktivnosti poteka ob podpori različnih deležnikov, med katerimi velja izpostaviti predvsem slovenska društva. Projektne dejavnosti izvajajo zunanji sodelavci. Predlog modela je bil poslan v potrditev na pristojno ministrstvo, da bi lahko šola nadgradila nacionalni kurikulum in bi tako dejavnosti postale del rednega izobraževanja ter bi se krile iz proračuna. Pri tem naj bi se ohranil isti koncept in model večjezičnega šolanja, ministrstvo pa bi prevzelo stroške in zaposlilo učitelje za dolinske jezike. •

Nabor zapisov ponuja gradivo za kakovosten izkoristek sodobnega negotovega in nemirnega časa

Zborniška izdaja filozofske pobude Misliti več / Pensare di più

Preteklo leto je Slovenski raziskovalni inštitut (Slori) v sodelovanju s Slovenskim klubom in Društvom slovenskih izobražencev izdal drugi zbornik mednarodnih filozofskih srečanj Misliti več / Pensare di più. Urednika Veronika Breclj in Jernej Šček sta knjižno zbrala pet izvirnih prispevkov, ki so nastali v zadnjih petih letih ob različnih kulturnih dogodkih v Trstu.

**VERONIKA BRECLJ
JERNEJ ŠČEK**
urednika

Premierna predstavitev je septembra lani potekala v sklopu Festivala Slovencev v Italiji Slofest z javnim razgovorom med skupino dijakinj in dijakov Liceja Franceta Prešerna iz Trsta in uglednim slovenskim filozofom **Mladenom Dolarjem**.

Začetki pobude sicer segajo v leto 2014, ko je 11. aprila stekel prvi slovensko-italijansko-hrvaški filozofski simpozij v Veliki dvorani Narodnega doma v Trstu, sledila pa je jesenska izdaja prvega zbornika z izvirnimi prispevki nastopajočih mislecev.

Tokratne zborniške vsebine so nastale v času pred pandemijo covid-19, pred to našo obremenjujočo zdajšnjostjo, v kateri nas vseprisotni digitalni svet preplavlja z dezinformacijami, neverjetnimi triki propagande, teorijami zarot in podobnim. Besedila nam nudijo nekakšno uro odmora, napotke o tem, da legitimacija neke vednosti ni odvisna od njene gospodarske učinkovitosti, in da se zato lahko zavzamemo za avtonomijo mišljenja, ki nam nudi odlična protitelesca proti poglobljenju vednosti.

Besedila so zaradi svoje izvzetosti iz zdajšnjega časa nekakšna zarez, vpogled v zakulisje, kjer se grmadijo

vprašanja, ki jih je pandemija navidez zamrznila. Večkrat pa ponujajo preprosto možnost, da spremljamo proces mišljenja in se tako postopoma približamo njegovim rezultatom.

Za bralce, ki iščejo miselne izzive

A prej omenjena bivanjska ohladitev ne bo trajala večno. Nabor filozofskih zapisov radovednemu bralcu ponuja gradivo za kakovosten izkoristek tega negotovega in nemirnega, po svojem nikogaršnjega časa, v katerem se jutri prelaga na pojutrišnjem, za poglobitev v osebne in skupnostne miselne probleme ter njihovo premostritev in prevrednotenje v luči te-

Besedila so zaradi svoje izvzetosti iz zdajšnjega časa nekakšna zarez, vpogled v zakulisje, kjer se grmadijo vprašanja, ki jih je pandemija navidez zamrznila.

matsko in slogovno raznovrstnih, a vselej izvirnih filozofskih uvidov. Kljub zahtevnim in včasih specialističnim vsebinam zbornik nagovarja široko bralsko občinstvo, takšno, ki išče miselne izzive, tehtna vprašanja in utemeljene odgovore, s katerimi zakorakati v dobo nesluteno radikalnih in za človeka često ogrožujočih sprememb, ki je pred nami.

Prvi sklop vsebuje prispevka **Renate Salecl** in **Pierangela Di Vittoria** s srečanja **Franco Basaglia** in antipsihiatrija danes, ki je bilo 19. septembra 2015, ob drugi izvedbi festivala Slofest.

Drugi sklop sestavlja prispevka **Francesca Magrisa** in **Milana Bufona** s srečanja Na obrobju: razmišljanja o razmerju med periferijo in centrom v sodobnem evropskem in globalnem prostoru, ki je bilo 12. maja 2017.

Tretji sklop je dodatek in memoriam preminulemu pesniku in akademiku **Alešu Debeljaku** (1961-2016). Uredniški odbor se je odločil za objavo besedila, ki ga je avtor napisal za prvi, zgoraj omenjeni slovensko-italijansko-hrvaški filozofski simpozij, a na njem tedaj ni mogel nastopiti.

Vsa besedila so v slovenski in italijanski različici.

Vse vsebine filozofskih srečanj Misliti več / Pensare di più so od samega začetka dvojezične. Tudi v tem zborniku objavljamo vsa besedila v slovenski in italijanski različici, saj smo prepričani, da je za odprte prostore miselnega dialoga treba zagotoviti pogojem jezikovne enakopravnosti. •

Raziskovalka Adriana Janežič o problematiki uresničevanja zaščitnih norm za slovensko manjšino

“Manjšino bi bilo treba prikazati kot deklico ali fantka”

Adriana Janežič je na pogovor prinesla fotokopijo svojega rojstnega lista. “Poglejte, kakšna sramota,” je rekla. Rodila se je takrat, ko so v Trstu vladali nacisti. Zato listina potrjuje arijsko poreklo. Vsakršnega zapostavljanja ljudi zaradi jezika, narodne pripadnosti ali drugih prirojenih lastnosti, dolgoletna visoka uradnica v upravi Dežele Furlanije - Julijske krajine ne prenese. Tudi zaradi tega je zapisana manjšinam in ima več zaslug, da se je vzpostavil dialog med furlansko in slovensko manjšino v Italiji.

PETER VERČ
Primorski dnevnik

Adriana Janežič je članica tako upravnega odbora Slovenskega raziskovalnega inštituta (Slori) kot furlanskega inštituta Societât Filologjiche Furlane. Ni zmeraj živila v Trstu, v Trentu je diplomirala iz sociologije, delala je v Milanu in raziskovala v Parizu.

• **Pogovarjava se v italijanskem tržaškem narečju, kar je odlična iztočnica za vprašanje o vaši identiteti.**

“Oče je bil Slovenec iz Trsta, mama je bila Furlanka. V mamini družini so čutili močno pripadnost Avstriji.”

• **Furlani in hkrati Avstrijci?**

“Ne, bili so Furlani, ki pa so čutili pripadnost avstrijski državi, v kateri so navsezadnje živeli do leta 1918. Doma so bili iz vasi Terzo pri Ogleju. Ko je mama po koncu druge svetovne vojne Zavezniški vojaški upravi morala sporočiti, kaj je po nacionalni pripadnosti, je izjavila, da je Avstrijka, a so ji rekli, da odgovor ni sprejemljiv. Bila je zelo jezna. Isto se je zgodilo mojemu očetu, ko je trdil, da je Slovenec.”

• **No, kaj pa vi čutite, da ste?**

“Oče Slovenec in mama Furlanka sta se doma odločila za tržaško narečje, tako kot midva zdaj.”

• **Lingua franca ...**

“Tako ja ... Po ustni tradiciji sem deloma Furlanka, saj me je mama učila otroške pesmice v furlanščini. Oče bi se z mano rad pogovarjal v slovenščini, kar pa je mamino jezilo, ker slovenščine ni razumela. Zato smo se doma pogovarjali v tržaščini. Jaz pa sem se v kasnejših letih želela naučiti slovenščine, saj sem čutila, da je moj jezik. Saj sem zaradi slovenskega porekla imela tudi težave. V osnovni, nižji srednji in potem še višji srednji šoli so padale batine, ker sem imela slovenski priimek. Rekli so mi, da sem ‘sciava’ (protislovenska žaljivka v Trstu). In, mimogrede, moj priimek je bil takrat napačen.”

Iz laniezic v Janežič

• **Dali ste si ga zamenjati ...**

“Bil je zapisan kot laniezic, jaz pa sem želela, da se mu povrne izvirna slovenska oblika. Sprožila sem postopek in v devetdesetih letih za tri milijone lir dosegla, da sem Janežič. S črko j in z obema strešicama.”

• **Omenili ste batine in zapis priimka. To so tipični primeri manifestne in latentne nestrpnosti do Slovencev v Italiji. Lahko rečeva, da tako eklatantnih primerov nestrpnosti ni več?**

“Hm, ne bi se strinjala.”

• **Res?**

“Moj sin je v devetdesetih letih obiskoval slovenske šole in se športno udeleževal pri Boru. Pred šolo in ob tekmah sva večkrat slišala nestrpne besede. Vi ste grda rasa in podobno.”

• **Ampak vsaj na formalni ravni se je vendarle nekaj spremenilo. Tako državni parlament leta 2001 kot deželni svet Furlanije - Julijske krajine leta 2007 sta iz-**

FOTO: DAMIANO BALBI

Adriana Janežič je v devetdesetih letih sprožila postopek in za tri milijone lir dosegla, da so njen priimek laniezic spremenili v izvirno slovensko obliko Janežič.

glasovala obsežna zakona o zaščiti slovenske manjšine.

“Vsi omenjajo ta zakona, jaz pa zmeraj opozorim, da je bil prvi zaščitni zakon že tisti s številko 19 iz leta 1991 (zakon o gospodarskem razvoju in mednarodnem sodelovanju Furlanije - Julijske krajine in pokrajine Belluno). Ko sem na prvi deželni konferenci o varstvu slovenske manjšine opravila pregled stanja, sem začela ravno pri zakonu iz leta 1991.”

• **Doslej so se zvrstile tri deželne konference za slovensko manjšino. Po deželnem zakonu jih je treba sklicati enkrat vsakih pet let. Vi ste sodelovali pri vseh. Kaj ugotavljate glede uresničevanja zaščitnih norm?**

“Zmeraj sem imela referat na temo izvajanja zaščitnih norm. A izhodiščni temi sem vsakič nekaj dodala. Na zadnji, lanski konferenci sem opozorila na težavo, ki se pojavlja v dialogu med Svetom Evrope, italijansko državo in deželo.”

• **Mislite na sodelovanje pri poročilu, ki ga o zaščiti manjšin sestavi Svet Evrope?**

“Da, vsakih pet let. Dokument o stanju slovenske manjšine je bil zelo skop.”

• **Je deželna administracija prezrla Slovence?**

“Nisem rekla tega.”

Manjšinsko šolstvo ni opredeljeno v zaščitnih zakonih

• **Kdo ni opravil domače naloge?**

“Lahko bi vam govorila tudi o napakah na drugih ravneh, a ne bom. Rekla bom takole: slovenska manjšina bi morala biti bolj soude-

ležena pri vseh fazah postopka sprejemanja poročila. Glede mojih referatov pa moram povedati nekaj drugega, kar je zelo važno.”

• **Kaj?**

“Zelo rada bi v referate zajela šolstvo, a nisem mogla. Manjšinsko šolstvo namreč ni opredeljeno v zaščitnih zakonih, ampak o njem govorijo drugi državni zakoni. To se meni zdi problematično. Šele sedaj,

Pojdite pogledat na splet, direkcija, ki se ukvarja z manjšinami, ima fotografijo 80 let starega gospoda, ki prede volno ... To je ta pogled na manjšine, kot da so nekaj starega.

s sedanjo deželno vlado - ne zanima me, kdo jo vodi - so postavili vprašanje deželne avtonomije na področju šolstva, tudi v povezavi z vprašanjem ureditve večjezičnega pouka v Kanalski dolini. Manjšina bi morala podpreti ta prizadevanja, da o šolstvu v Furlaniji - Julijski krajini odločajo regionalne, ne pa državne oblasti. Saj imajo to obliko upravne samostojnosti tudi na Južnem Tirolskem in v Aostii.”

• **Kdo so bolje zaščiteni, Furlani ali Slovenci?**

“To sta dve različni manjšini. Furlani so pravzaprav na svojem ozemlju večina. Po potresu v Furlaniji leta 1976 je močno prišla na dan njihova pripadnost, kar je nekaterim šlo v nos. Odnos oblasti do Slovencev pa je bil zmeraj zoprn, to pa zaradi te nesrečne zgodovine naših krajev.”

• **Ni bila le zgodovina kriva, tudi politika najbrž.**

“Seveda, vse Slovence so imeli za komuniste. Teh težav s Furlani ni bilo. Bile so druge, bili so recimo neenotni glede zapisa njihovih besed. Jaz, ki po mamini strani izviram iz Terza, po furlansko zavijam na črko ‘e’, bolj proti severu pa zavijajo na ‘a’.”

• **Kako se je končala ta črkarska pravda?**

“Prišli so do dogovora. Zagon Furlanom pa so dale deželne vlade zlasti v devetdesetih letih, recimo Renza Cecottija in Alessandre Guerre. Tisti prepoved furlanske zavesti je za sabo povlekel tudi ostale.”

• **Kako?**

“Za zelo kratek čas so službo za manjšinske jezike v deželni manjšini dvignili skoraj na raven direkcije. Potem pa se je v deželni upravi začela reorganizacija in prišli smo do tega, da prave službe za manjšine danes ni, vprašanje zaščite manjšin so ‘pripopali’ k drugim službam in jih preimenovali. Nastala je recimo Služba za migracije in manjšine ali Služba za prostovoljstvo in manjšine. Vodili pa so jih vršilci dolžnosti iz drugih služb. To je žaljivo do manjšin oz. to je nerazumevanje vprašanja, kaj so jezikovne manjšine.”

• **Na ravni deželne administracije torej ni pravega razumevanja ...**

“Podobno je na ravni državne vlade. Pojdite pogledat na splet, direkcija, ki se ukvarja z manjšinami, ima fotografijo 80 let starega gospoda, ki prede volno ... To je ta pogled na manjšine, kot da so nekaj starega. Ne, manjšino bi bilo treba prikazati kot deklico ali fantka! Logično je, da če je pogled na manjšine tak, se pravi volzi ne rešujejo.”

Manjšince zanima, kaj piše v zakonih?

• **Kako bi se godilo slovenski manjšini v Italiji, ko bi se vsi zakoni optimalno izvajali? Bi to zadoščalo za zdrav razvoj manjšine?**

“To je pomemben vidik. Zakon napišeš v določenem obdobju na osnovi nekih določenih potreb. Kako se ta zakon izvaja, pa je seveda odvisno tudi od naslovnika. Naslovnik mora pokazati interes za zakon in tudi dognati, kaj bi bilo v zakonu treba spremeniti. Ali manjšina ve, kaj hoče?”

• **Vaše mnenje?**

“Mislim, da bi manjšina oz. raje bom rekla manjšinci, ker govorim o pripadnikih manjšine, ne o organizacijah, morali razmisliti, kaj si želijo. Jih zanima, kar določajo zakoni? Pogrešam jasno izražena pričakovanja. Hkrati pogrešam tudi več pozornosti s strani druge strani. Na zadnji deželni konferenci, ki jo je pripravil Slovenski raziskovalni inštitut, skoraj ni bilo italijanskih politikov.”

• **Resnici na ljubo niti Slovencev ni bilo veliko, kajne?**

“Jasno. Vidite, to se potem pozna.”

Pogledi priseljenih otrok na vključevanje v družbo v različnih evropskih državah

Otroci selitev v Evropo vidijo kot “napredek” in “nadgradnjo”

V okviru mednarodnega projekta MICREATE 'Priseljeni otroci in priseljske skupnosti v spreminjajoči se Evropi', ki ga vodijo na Inštitutu za družboslovne študije ZRS Koper so izvajali raziskave med priseljenimi otroki starimi od 10 do 18 let v šestih evropskih državah. Izhodišče raziskav je bilo prepričanje, da sta obča blaginja preseljenih otrok in njihovo dobro počutje pozitivno povezana s procesom uspešnega vključevanja v državo prihoda. Zanimalo jih je kaj najbolj vpliva na njihovo dobro počutje, občutek pripadnosti in vključevanje v družbo. Kateri dejavniki vključevanja so torej najpomembnejši za otroke, ki se priseljujejo v tako različne države, kot so Poljska, Danska, Slovenija, Avstrija, Španija ali Velika Britanija?

DR. MATEJA SEDMAK
predstojnica Inštituta za
družboslovne študije ZRS Koper

Primerna študija je tako pokazala, da imajo priseljeni otroci, ki živijo v državah z zelo različnimi izobraževalnimi sistemi in integracijskimi pristopi, podobna stališča in izkušnje.

Priseljeni otroci tako izpostavijo (razširjeno) družino kot ključni in najpomembnejši dejavnik, ki pozitivno vpliva na njihovo počutje, dobrobit in zadovoljstvo z življenjem. Družina je vir psihosocialne podpore, varno zatočišče, temelj identitete in pripadnosti in kot taka ključni dejavnik uspešne integracije. Zaradi tega bi morale biti aktivnosti vključevanja v šole, ki so trenutno namenjene predvsem ali izključno priseljenim otrokom, bolj osredotočene na otrokovo celotno družino. Ena ključnih slabosti obstoječih integracijskih praks, kot jih izpostavijo priseljeni otroci sami, je namreč prav “neustrezna obravnava migrantskih družin in migrantskih skupnosti” s strani šol, lokalnih oblasti in vlad. Negativna obravnava ali odsotnost ustrezne obravnave družine priseljenega otroka in njegove etnične skupnosti pa slabi uspešno integracijo v novo kulturno okolje.

Pomen “lokalnih” prijateljev in sprejemajočih sošolcev

Drugi pomemben dejavnik, ki vpliva na splošno zadovoljstvo z življenjem in dobro počutje otrok, so prijatelji in sprejemajoči sošolci in sošolke. Ko

Velika večina otrok iz raziskave je izjavila, da nameravajo v državi gostiteljici kot odrasli tudi ostati.

priseljeni otroci vzpostavijo prijateljske odnose, se njihova blaginja poveča. Poleg tega pa ni pomembno “zgolj” imeti prijatelja, ampak je z vidika integracije in dobrega počutja pomembno imeti tudi “lokalne” prijatelje in ne zgolj prijatelje iz iste etnične skupine ali drugih priseljeniških skupin. Prav zato bi morale biti šolske integracijske politike in šolske dejavnosti usmerjene v zagotavljanje možnosti druženja z lokalnimi otroki ter spodbujanja medvrstniške socializacije in gradnje prijateljstva (npr. skupinsko delo, šolski izleti, izogibanje ločenim razredom itd.).

Priseljeni otroci motivirani za učenje jezika

Učenje jezika je tudi z vidika samih priseljenih otrok ključni izziv v vseh obravnavanih državah. Znanje jezika je tesno povezano s sklepanjem prijateljstev in sodelovanjem v šolskem življenju. Priseljeni otroci so se izkazali kot zelo motivirani za učenje jezika, pri tem pa zelo cenijo podporo in spodbudo učiteljev in sošolcev. Kot ključno pri osvajanju novega jezika se je ponovno, poleg formalnega učenja jezika, izkazalo prijateljstvo in druženje z lokalnimi otroki.

Kot zaskrbljujoče se je izkazalo to,

da priseljeni otroci integracijo v novo okolje dojemajo kot proces, v katerem se morajo potruditi in se prilagoditi izključno oni sami. Težo in odgovornost za uspešno integracijo tako prevzemajo povsem nase, pri čemer ne uvidijo vloge in pomena širših političnih in strukturnih ovir. Ustrezno vzpostavljen sistem v šoli in širši družbi lahko vključevanje pomembno olajša.

Priseljeni otroci vidijo selitev v evropske države kot “napredek” in “nadgradnjo” v življenjskem poteku, zato so pogosto visoko motivirani za uspešno vključitev v novo skupnost. Poleg tega menijo, da jim družbe prihoda ponujajo boljše izobrazbene in zaposlitvene možnosti, ter da je življenje v teh državah bolj varno, lepše, bolj demokratično in bolj svobodno. Velika večina otrok iz raziskave je tudi izjavila, da nameravajo v državi gostiteljici kot odrasli tudi ostati.

Redno usposabljanje učiteljev

Na proces integracije ključno vplivajo učitelji oziroma izobraževalno osebje. Priseljeni otroci jih dojemajo kot izjemno pomoč in podporo. Nanje se lahko zanesejo, kar še posebej velja za mlajše otroke. Vendar pa obstajajo razlike med učitelji in med šolami. Nekateri otroci še vedno poročajo o nestrpnih nepodpornih ali medkulturno neobčutljivih učiteljih. Zato je nujna uvedba rednega in sistematičnega medkulturnega usposabljanja za učitelje, ki delajo s priseljenimi otroki. •

Slovesna podelitev nagrade in listin pont bo predvidoma 17. februarja 2022 v Kopru

Pont - literarna nagrada, ki z gostoljubjem Mediterana povezuje in gradi mostove

Beseda “pont” v sodobni francoščini in valižanščini pomeni most, je pa to obenem tudi ime grškega predolimpijskega boga morja Pontos in ime regije ob Črnem morju, ki se je v stari grščini oz. latinščini imenovalo Pontos Euxinos/Pontus Euxinus - Gostoljubno morje. Tudi gostoljubje brezmejnega morja je koncept, ki določa literarno nagrado pont.

DR. VESNA MIKOLIČ
predstojnica Inštituta za
jezikoslovne študije ZRS Koper

Lansko jesen so v Kopru že drugič razglasili dobitnika evro-sredozemske literarne nagrade PONT, ki jo ob podpori MOK podeljujeta Znanstveno-raziskovalno središče (ZRS) Koper in založba Beletrina. Tokrat je nagrado za svoj pesniški in esejistični opus prejel **Jan Wagner** iz Nemčije. Prvič se podeljujejo tudi listine pont, ki jih letos dobijo **Nina Medved**, **Barbara Pregelj** in **Patrizio Rigobon**. S prejemniki listin, ki so v novembru oz. decembru bivali na umetniški rezidenci v Hiši Alojza Kocjančiča v Kubeđu, smo organizatorji pripravili cikel kulturno-umetniških dogodkov.

Mednarodna nagrada pont se podeljuje slovenskim in tujim avtorjem oz. avtoricam. Komisija, ki jo sestavljajo **dr. Vesna Mikolič (predsednica)**, **dr. Igor Divjak**, **Diana Pungersič**, **dr. Simona Škrabec** in **Aleš Šteger**, išče osebnosti, ki jih odlikuje vrhunska ustvarjalnost in angažirana osebnostna drža. Nagrada pont gre v roke literarnim ustvarjalcem, ki se v svojih delih s posebno senzibilnostjo in empatijo lotevajo vprašanj človeških usod iz različnih, tudi marginalnih okolij. Cilj je nagraditi medkulturno književnost, ki tematizira in

prevprašuje medkulturnost v etničnem smislu, hkrati pa ozavešiti družbeno solidarnost kot eno visoko etičnih in obenem pragmatičnih vrednot.

Prvi dobitnik nagrade pont je bil leta 2018 sedaj že preminuli bosansko-slovenski pesnik **Josip Osti**. Pri Beletrini in Založbi Annales ZRS Koper je v zbirki nagradencev izšel njegov roman Črna, ki je pogotnila vse druge barve, kjer Osti pripoveduje o svojem prijateljstvu z oslepelim bosanskim pesnikom **Huseinom Tahmiščićem**.

Tokrat pa je glavno nagrado za “prodoren pesniški in esejistični opus ter zavzetost za mednarodno povezovanje s posebnim občutkom za vseevropski kulturni okvir” prejel Jan Wagner. Jan Wagner je vrhunski pesnik, esejist in prevajalec angloameriške poezije, član Nemške akademije za jezik in književnost in prejemnik številnih nemških in mednarodnih štipendij in nagrad. Verjame v transformativno in vključujočo moč poezije, zato ne ostaja omejen na svet svojega jezika in kulture. Njegova poezija je prevedena v več kot 30 jezikov.

Skupaj s **Federicom Italianom** je zasnoval in uredil obsežno antologijo Grand Tour, ki z več kot 700 pesnimi iz

50 držav pomeni pregled evropske mlade poezije. V času “evropske krize”, pandemije in migracij so dokazali, da se pesnice in pesniki v Evropi želijo srečevati, skupaj ustvarjati in prevajati - hkrati pa, da je prav prevajanje lahko most za povezovanje z drugimi.

Ne mislim, da je s prevodom poezije karkoli izgubljeno. Upoštevati moramo tudi tisto, kar je s prevajanjem poezije pridobljeno in zaradi česar je to še toliko bolj vredno početi.

(Jan Wagner)

Konec minulega leta je izšla Wagnerjeva zbirka Avtoportret z rojem čebel. Sugestivno pesniško govorico skozi tradicionalno pesniško formo dopolnjujejo štirje eseji. Še posebej fascinanten je esej Zaprti prostori, v katerem najde povezavo med velikimi pesniki in njihovim navdušenjem nad kriminalnimi romani.

Tri listine pont

Poleg glavne nagrade sedaj prvič podeljujemo tudi tri listine pont. Listino za medkulturno književno ustvarjalko je prejela vsestransko uspešna mlada umetnica Nina Medved, ki s svojim raznolikim udejstvovanjem na kulturnem in literarnem polju, zlasti v po-

eziji, predstavlja “prototip ustvarjalke renesančne širine in eksistencialne globine”. Listino za strokovnjakinjo na področju jezika in književnosti je dobila dr. Barbara Pregelj, profesorica, prevajalka, urednica in promotorka branja, ki je “vsestranska gonilna sila kulturnega dialoga med Španijo in Slovenijo”. Dobitnik listine za prevajanje je dr. Patrizio Rigobon, italijanski prevajalec in literarni zgodovinar z beneške univerze, strokovnjak za sodobno katalonsko in špansko literaturo s poudarkom na prevajalski vedi.

Vsem nagradencem je skupno presrečanje meja in gostoljubno sprejemanje Drugega - s svojim angažmajem in strokovnim delom gradijo mostove med različnimi kulturami in nacionalnimi literaturami, s tem pa odpirajo vrata tudi k manj številčnim narodnim skupnostim, njihovim jezikom in kulturam.

Slovesna podelitev nagrade in listin pont z literarnim sprevedom od Da Pontejevega mosta do protokolarnе dvorane sv. Frančiška v Kopru je napovedana za 17. februarja 2022. Lepo vabljeni, ljubitelji književnosti in povezovanja! Sprotne informacije so objavljene v medijih in na spletni strani www.pontistra.si. •

Poslikana tramova, napisna plošča in plutej iz 6. stoletja so se pokazali v stolnici Marijinega vnebovzetja ob postavitvi novega kora

Orgle v koprski stolnici in nova odkritja

V letu 2021 je bil zaključen projekt postavitve novih orgel in pevskega kora v koprski stolnici. Ob tem so bile z odstranitvijo stare pevske emfore odkrite najdbe, ki jih kljub predhodnim raziskavam ni bilo mogoče pričakovati.

DR. MOJCA MARJANA KOVAČ
ZVKDS, OE Piran

Orgle so bile prvotno postavljene v koncertni dvorani Tonhalle v Zurichu, izdelane leta 1988 in veljajo za zelo kvaliteten inštrument, ki ga je zasnoval Jean Guillo, priznani francoski skladatelj, organist, pianist in pedagog. Stolna župnija se je v letu 2017 prijavila z dobro pripravljenim projektom, ki je imel široko podporo, na mednarodni natečaj Tonhalle, katerega namen je bila donacija orgel. Končno odločitev o donaciji je potrdila njena strokovna komisija v začetku leta 2018, ki je ocenila koprsko stolnico kot najprimernejšo novo lokacijo glede na cerkveno arhitekturo, preverila je akustičnost prostora in potrditev Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, obenem pa je projekt postavitve orgel imel podporo Mestne občine Koper, kulturnih in glasbenih institucij, uveljavljenih glasbenikov in posameznikov.

Zavod pripravil vrednotenje kora in orgel

Koprška stolnica Marijinega vnebovzetja je kulturni spomenik lokalnega pomena, ki ga stilno vrednotimo kot baročno dvoransko cerkev z ohranjenim gotskim pročeljem in z močnim vplivom beneške sakralne arhitekture. Današnja ladja stolnice kot tudi oltarni zaključek sta delo priznanega beneškega arhitekta Giorgia Massarija, ki ju je predelal v dveh fazah med letom 1738 in sredino 18. stoletja. ZVKDS, OE Piran je v sodelovanju z Restavratskim centrom (RC) izdelal vse potrebne študije in raziskave, katerih cilj je bil vrednotenje pevskega kora in orgel, ki jih je leta 1779 postavil beneški orglar Gaetano Callido.

Na podlagi pregleda arhivskega gradiva, ki obravnava potek gradnje ladje in plačil, kažejo novi izsledki, da je bil problem postavitve orgel v ladji cerkve prisoten že med samim potekom gradnje, saj Massarijev projekt nove ladje ni določil lokacije postavitve orgel. Tedanji gradbeni odbor, ki so ga sestavljali člani najvidnejših koprskih plemičev, si je prizadeval pridobiti mnenje glede harmonije novega cerkvenega prostora, ki so ga zgradili po Massarijevih načrtih, od tedaj zelo uglednega matematika, fizika in astronoma, Giovannija Polenija (1683-1761), ki je bil tudi cenjen profesor na univerzi v Padovi. Kljub njho-

Pomemben prispevek cerkvene opreme, ki sodi k orgelskemu inštrumentu, predstavlja nov pevski kor tako v arhitekturnem kot tudi oblikovnem pogledu.

vim prizadevanjem, da bi orgle postavili med oltarnim delom in ladjo, se Massari do tega predloga ni opredelil in so kasneje postavili pevski kor na mesto ob zahodno steno, kjer so bile prestavljene najverjetneje tudi renesančne orgle.

Nov kor poudarja veličastnost prostora

Pomemben prispevek cerkvene opreme, ki sodi k orgelskemu inštrumentu, predstavlja nov pevski kor tako v arhitekturnem kot tudi oblikovnem pogledu. V tlorisu nekoliko večji pevski kor, ki v novi podobi vključuje v pritličju pod njim tudi stekleno vhodno vežo, je načrtovala skupina biroja ACMA d.o.o. iz Ajdovščine. Oblikovanje pevske emfore in okroglega stopnišča, ki omogoča dostop nanj s strani, vključno z materiali in barvno usklajenostjo, je zasnoval vodja projekta, arhitekt **Boštjan Furlan**. S konservatorskega pogleda predstavlja umestitev novega pevskega kora v koprsko baročno cerkev zelo usklajeno rešitev med historično arhitekturo in sodobnim minimalističnim oblikovanjem, ki pa poudarja veličastnost cerkvenega prostora. Kor je samostojna kovinska konstrukcija, vizualno se sicer "zliva" z baročno konstrukcijo ladje. Konservatorska zahteva, ki je uveljavljena v moderni doktrini varovanja kulturne dediščine, je v celoti izpolnjena: kor je razpoznaven kot sodobni arhitekturni element sakralnega prostora, ki dopolnjuje historični cerkveni prostor in opremo.

Presenetljive najdbe

Ob postavitvi novega pevskega kora in orgel so bile z odstranitvijo stare pevske emfore odkrite najdbe, ki jih kljub predhodnim raziskavam ni bilo mogoče pričakovati. V odstranjeni leseni konstrukciji nosilnih tramov podesta pevskega kora sta bila najdena dva tramova, ki sta poslikana in na podlagi te poslikave je mogoče ugotoviti, da je bil to prvotno in sam tram, vendar so ga zaradi vgradnje v podest podolžno prežagali v dva dela. Dolžina poslikanega trama nekoliko presega deset metrov, poslikavo uvrščamo v čas 16.

V odstranjeni leseni konstrukciji nosilnih tramov podesta pevskega kora sta bila najdena dva tramova, ki sta poslikana.

stoletja, stilno se povezuje s pozno-renesansnim obdobjem. Z veliko verjetnostjo je mogoče domnevati, da gre za poslikan tram stropne in strešne konstrukcije ladje stare gotske cerkve, ki je bila vidna, saj je bila lesena konstrukcija poslikana, kot to poročata v svojih zapisih koprška škofa Francisco Zeno in Paolo Naldini. Ohranjenih materialnih dokazov, ki pričajo o starejši gotski stolnici, nimamo.

Najzanimivejše je odkritje napisne plošče, ki je bila vzdana leta 1548 v zahodno steno ladje. Kasneje, leta 1773 so postavili nov in nedvomno večji pevski kor, kamor so leta 1779 postavili Callidove orgle in tako skrili ploščo z napisom v stopnišču, ki je vodilo na pevski kor. **Gregor Pobežin**, strokovnjak za antično in klasično zgodovino kulture, je za Primorske novice ocenil ploščo kot: "prečudovit epigrafski izdelek, ki v najboljši humanistični maniri posnema visoko kakovostne rimske imperialne napise". Avtor rekonstruiral izbrisani del napisa dveh vrstic in sledove napisa razbere kot imena treh bratov iz koprške družine Vergerijev. Namen uničenja zapisanih imen povezuje z izbrisom spomina nanje, gre za ukrep znan kot "damnatio memoriae".

Plutej iz 6. stoletja

Popolnoma nepričakovano je odkritje zadnje strani plošče, ki je bila vzdana v zahodno steno, njena podoba se je ohranila v vsej izvirnosti. Gre za "plutej" oziroma prednjo stranico oltarne pregrade kot jih poznamo v zgodnjekršćanskih cerkvah in jo je mogoče glede na izklesani motiv uvrstiti med

sorodne izdelke v Istri, kot sta oltarni pregradi iz katedrale v Pulju in cerkve sv. Pelagija v Novigradu. Sorodne primere najdemo tudi v Gradežu in Ravenni. Osrednji motiv je "kristogram", sestavljen iz črk I in X, povezan z vitico bršljana z dvema križema na straneh in obrobljen s stopničasto profilacijo na vseh štirih robovih plošče. Centralno in simetrično postavljena kompozicija, stopničasta profilacija okvirja plošče, način izdelave z vrezovanjem geometrijskih motivov in krščanske simbolike kažejo na značilnosti justinijanske skulpture, zato je mogoče ploščo postaviti v 6. stoletje. Laboratorijske analize so pokazale, da je plošča izdelana iz antičnega prokoneškega marmorja, kar še potrjuje poznoantični oziroma zgodnjekršćanski izvor. Plošča je najverjetneje izdelek poznoantičnih prokoneških kamnoseških delavnic, ki so masovno izdelovali arhitekturne člene in opremo za krščanske cerkve v končni obliki. Vlogo posrednika je v tem času prevzel Konstantinopol, zato lahko najdemo njihove izdelke na območju Bizantinskega cesarstva, najprimernejši je bil prevoz izdelkov po morju.

Zagotovo ni naključje, da najdba reliefne plošče s kristogramom kaže na njeno prvotno uporabo za oltarno pregrado, kot so jih imele zgodnje-krščanske bazilike oglejskega tipa, med katere uvrščamo tudi staro koprsko stolnico, od katere je ohranjena le romanska stena v južni fasadi cerkvene ladje. Nedvomno predstavlja najdba pluteja koprške stolnice materialni dokaz, ki ga lahko povežemo z obstojem koprške škofije, ki bo čez dve leti praznovala 1500-letnico. •

Najdba pluteja koprške stolnice predstavlja materialni dokaz, ki ga lahko povezujemo z obstojem koprške škofije, ki bo čez dve leti praznovala 1500-letnico.

Plutej - povsem nepričakovano je bilo odkritje zadnje strani plošče, ki je bila vzdana v zahodno steno, njena podoba se je ohranila v vsej izvirnosti.

Napisna plošča, ki je bila vzdana leta 1548 v zahodno steno cerkvene ladje

Pokrajinski arhiv Koper: Zgodovina Evropske unije

“Evropa in Evropejci 1950-2020” – 70 let Schumanove deklaracije

Pokrajinski arhiv Koper je med 23. novembrom in 16. decembrom 2021 v svojih prostorih gostil razstavo Zgodovinskega arhiva Evropske unije iz Firenc z naslovom “Evropa in Evropejci 1950-2020” – 70. obletnica nastanka Schumanove deklaracije.

MAG. NADA ČIBJEJ

direktorica Pokrajinskega arhiva Koper

Ob dejstvu, da je 70. obletnico zaznamoval izbruh koronavirusne bolezni in da je ta pomembna obletnica ostala v Sloveniji v mejah kratkih agencijskih novic, se nam je v arhivih zdelo prav, da tudi v letu 2021 namenimo več pozornosti tej obletnici in javnost seznanimo z zgodovino Evropske unije, ki je od 1. maja 2004 tudi naša skupna zgodovina.

Razstava dokumentov, fotografij in zapisov je namenjena ozaveščenju o pomembnosti Schumanove deklaracije v zgodovini evropskega povezovanja in spodbujanju k razmišljanju o njenem pomenu v današnji Evropi in njeni prihodnosti. Avtor deklaracije, Robert Schuman, pravnik in politik, ki se ga drži vzdevek oče združene Evrope in po katerem je deklaracija poimenovana, je bil rojen 29. junija 1886 v Luksemburgu. Pravo je študiral v Nemčiji, od leta 1946 je sodeloval v več francoskih vladah, med 1958 in 1960 je bil predsednik Evropskega parlamenta, umrl je 4. septembra 1963.

Schuman in Monnet skupaj snovala izjavo

V času, ko so se še vedno po celi Evropi prizadevali za odpravo posledic druge svetovne vojne je Schuman, kot zunanji minister francoske vlade, 9. maja 1950 predlagal skupni nadzor Francije in Nemčije nad proizvodnjo premoga in jekla, kot najpomembnejših surovin za industrijo orožja. Navdih pri tej usmeritvi je bil industrialec Jean Monnet, s katerim sta skupaj snovala izjavo. Evropski voditelji, odločeni preprečiti morebitno novo vojno med zgodovinskima tekmicama, so podprli Schumanovo in Monnetovo prepričanje, da s skupnim nadzorom nad proizvodnjo premoga in jekla ne bi mogli začeti nove vojne, poleg tega pa tudi, da je združevanje gospodarskih interesov predpogoj oziroma temelj za izboljšanje in rast življenjskega standarda, za večjo solidarnost in za gospodarski razvoj.

Italija, Belgija, Luksemburg in Nizozemska so podprli ta prvi korak k združevanju Evrope in v aprilu 1951 so (omenjene štiri ter Nemčija in Francija) v Parizu podpisali Sporazum o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo (ESPJ), s katerim so podpisnice prvič prenesle nekatere svoje suverene pravice na novo nadnacionalno institucijo. Postopoma je to sodelovanje preraslo okvirje gospodarstva in trga ter dalo vse daljšemu seznamu sodelujočih evropskih držav okvir za razprave o vprašanjih, ki so posegla na področja socialne, dela, okolja, človekovih pravic, politike in tudi medsebojnega sodelovanja. Deklaracija ne vključuje le ciljev, kot so prizadevanje za mir, premagovanje rivalstva med narodi in doseganje vzajemne solidarnosti, ampak je obenem tudi osnova za tesnejše povezovanje držav članic na podlagi federalizma. Zamislil je koncepti iz deklaracije so našli pot v vse naslednje evropske pogodbe.

Razstava Evropa in Evropejci 1950-2020

Svetovnega miru ni brez ustvarjalnih prizadevanj

Schumanova deklaracija, ki se začne z ugotovitvami, da se svetovnega miru ne more zagotoviti brez ustvarjalnih prizadevanj, sorazmernih z nevarnostmi, ki ga ogrožajo, da Evropa ne bo nastala naenkrat ali v skladu z enotnim načrtom, temveč se bo gradila s pomočjo konkretnih dosežkov, ki bodo najprej oblikovali dejansko solidarnost, da bo odprta državam, ki so pripravljeni sodelovati ter da bo to temelj evropske federacije, tako predstavlja prelomnico v zgodovini Evrope.

Pomen Ventotenskega manifesta iz leta 1941

Ne smemo prezreti, da je za zgodovino Evropske unije zelo pomemben tudi Ventotenski manifest, nastal leta 1941 in poimenovan “Na poti k svobodni in združeni Evropi”. Spisala sta ga Altiero Spinelli in Ernesto Rossi, ki ju je fašistični režim izgnal na otok Ventotene. Manifest so kasneje italijanski intelektualci Eugenio Colomi, Ursula Hirschmann in Ada Rossi tajno razširjali med ljudi, z vizijo združene in svobodne Evrope in z željo spremeniti tok zgodovine. Manifest je izrazil težnjo po novem načinu delovanja v gibanju za svobodno in združeno Evropo, po trdni zvezni državi, ki bo imela evropske oborožene sile namesto nacionalnih vojsk. Schuman je kasneje podprl tudi oblikovanje evropske obrambne skupnosti, ki pa so jo članice leta 1950 zavrnile.

S podpisom Rimske pogodbe, 25. marca 1957 in ustanovitvijo Evropske gospodarske skupnosti (EGS), so podpisniki (prej omenjenih šestih držav) izrazili odločenost, da določijo temelje tesnejše zveze med narodi Evrope, da zagotovijo gospodarski in družbeni napredek svojih držav, da odpravijo ovire, ki delijo Evropo, da združijo sredstva za ohranitev in krepitev miru in svobode in pozvali druge evropske narode, da se pridružijo njihovim prizadevanjem. O uspešnosti teh prizadevanj pričajo širitve in pridružitve novih članic v letih 1958, 1973, 1981, 1986, 1995, 2004,

2007, 2013, pa tudi o nestrinjanjih s skupno politiko z izstopom ene članice leta 2020.

Maastrichtska pogodba

Pogodbo o Evropski uniji, ki je sprejela Rimsko, so podpisali v Maastrichtu na Nizozemskem leta 1992. Tako imenovana Maastrichtska pogodba je prva uradna pogodba, v kateri je bilo uporabljeno ime “Evropska unija”, in ki je predvidela tudi ekonomsko in monetarno unijo ter uvedbo enotne valute. To je bila podlaga za uvedbo evra leta 2002.

Listina o temeljnih pravicah določa temeljne pravice vseh, ki živijo v EU, in postavi človeško dostojanstvo, svobodo, enakost in solidarnost kot temeljne vrednote, demokracijo in pravno državo pa kot načeli delovanja Unije.

V 70 letih od Schumanove deklaracije je Evropska unija narasla do 27 članic in nato z brexitom eno izgubila.

Slovenija se je za pridružitve Evropski uniji začela pogajati leta 1996, pred tem pa je od 1993 že imela sklenjen Sporazum o sodelovanju s takratno Evropsko gospodarsko skupnostjo. Evropska komisija je 16. julija 1997 predstavila mnenje o državah kandidatkah za vstop v EU (Agenda 2000) in Sloveniji podala ugodno mnenje ter jo decembra 1997 uvrstila v prvi krog držav za začetek pogajanj. Pogajanja so se uradno začela 31. marca 1998 končala pa leta 2002 z dogovorom o pogojih pristopa Slovenije v Evropsko unijo. Vstop Slovenije je bil potrjen na referendumu 23. marca 2003 in 1. maja 2004 je Slovenija po zaključenem pristopnem procesu postala polnopravna članica EU.

Listina o temeljnih pravicah

Med najbolj pomembne dosežke Evropske unije, poleg prizadevanj za mir in odpravo nadaljnjih vojn med evropskimi državami, zagotovo štejemo Listino o temeljnih pravicah podpisano leta 2000, ki je postala pravno zavezujoča leta 2009. Listina določa temeljne pravice vseh, ki živijo v Evropski uniji, in postavi človeško dostojanstvo, svobodo, enakost in solidarnost kot temeljne vrednote, demokracijo in pravno državo pa kot načeli delovanja Unije. Tudi enakost spolov sodi med najbolj pomembna vprašanja zadnjih sto let in je zagotovo merilo kakovosti demokratične družbe, popolna enakost pa je še vedno izziv tako za družbo kot za posamezne države. Ena vidnejših bork za enakost spolov je Fausta Deshormes La Valle, leta 1976 imenovana za vodjo Informacijskega urada žensk. Prva neposredno izvoljena predsednica Evropskega parlamenta pa je leta 1979 postala Simone Veil, francoska pravica, ministrica za zdravje in članica Ustavnega sveta v Franciji.

Kaj pomeni biti Evropejec

Razstava o zgodovini Evropske unije je zasnovana v dveh delih, in sicer v prvem delu obdelala pet tematskih sklopov, ki jih povezujejo že omenjena ključna gesla iz Deklaracije (mir, solidarnost, sodelovanje, razvoj, združevanje), drugi del pa je bolj posvečen stiku z ljudmi in njihovem pogledu na to, kaj pomeni biti Evropejec. Vsebinsko je razstava zelo raznolika, od vzpostavitve svetovnega miru po 2. svet. vojni, do vloge delavcev, žensk in mladih, do Listine o temeljnih pravicah EU, Rimske pogodbi ter raznih izjav nekaterih ključnih osebnosti in tvorcev Evropske unije. Razstava je v celoti prevedena v slovenski jezik, spremljajo jo katalog (brošura) in letaki za obiskovalce s temeljnimi besedili EU dokumentov (Schumanova deklaracija, Ventotenski Manifest, Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti, Pogodba o Evropski uniji, Listina o temeljnih pravicah Evropske unije). •

Ventotenski manifest

Listina o temeljnih pravicah

Na valovih znanja je skupna čezmejna priloga Znanstveno-raziskovalnega središča Koper (ZRS) in Slovenskega raziskovalnega inštituta Trst (Slori) ter Pokrajinskega arhiva Koper in Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKD). Izhaja vsako prvo sredo v mesecu in Primorskih novicah in Primorskem dnevniku.

IZDAJATELJA:
PRIMORSKE NOVICE, D.O.O. KOPER, S.R.L. CAPODISTRIA
 Ulica Osvobodilne fronte 12, 6000 Koper
V.D. ODGOVORNE UREDNICE: Katja Gleščič
 Primorski dnevnik, DZP doo - P.R.A.E. srl, Ulica Montecchi 6, 34137 Trst
ODGOVORNI UREDNIK: Igor Devetak

UREDNIKA PRILOGE: Katja Gleščič
SOUSTVARJALCI: Sodelavci ZRS Koper, Slori Trst, Pokrajinskega arhiva Koper in ZVKD Slovenije, novinarji in sodelavci Primorskih novic in Primorskega dnevnika.

ELEKTRONSKI NASLOV: uredniki@primorske.si
SKUPNA TISKANA NAKLADA: 28.000 izvodov.